

Марија Кнежеввић

КАД ПИСАЦ ПОСТАНЕ ЈУНАК

Мирко Магарашевић: *Трагом Црњанског*
Академска књига, Нови Сад, 2014.

Да ли баш мора (увек) да буде тако: да највеће умове и дарове једнога народа тај исти народ, уместо да слави и да се њима поноси – игнорише, багателише, малтретира на врло домишљате начине, да их, заправо, кажњава? И живе и мртве. „Исидорински синдром“ хара овим поднебљем. Примера је превише. А нови настају. Иако помињем Исидору Секулић, уверивши се да када се неко овде намери на учену жену – већег пакла нема, ништа боље није прошао ни Милош Црњански. Носећи и акумулирајући до краја тај горки талог искуства, како из „завичаја облачног“, тако и из лутања по ембахадама, потом из студи једног лондонског подрума, овај не само домаћи, већ несумњиво класик светске књижевности рано спознаје да: „Нема тог друштва које над песником плаче, пре него што умре! А кад га сахрањују, онда су велике масе.“

Мирко Магарашевић исписује књигу есеја *Трагом Црњанског* не малим бројем до сада непознатих чињеница, истовремено упирући снажан сноп светлости на доступне а деценијама забашурене податке који се односе на третман овога писца од стране домаћих ауторитета у књижевности, а којом приликом сазнајемо много тога о друштву у којем живимо (!), коначно и више од свега страшћу песника и књижевног znalца демонстрира превредновање неких Милошевих дела, с разлогом стављајући акценат на поему *Стражилово*.

По речима самог аутора, прва група есеја је сачињена од личних, документарних и приватних увида, док је други део књиге у потпуности усредсређен на тумачење Милошевог дела. Као читалац, међутим, мислим да је ово једно хомогено штиво у

којем се из различитих углова анализирају неодвојиви лик и дело Милоша Црњанског, једнако као и *Случај Црњански* који много више говори о нашем друштвеном и културном естаблишменту пре и после Другог светског рата него о самом писцу који је, понекад више, понекад мање, али константно – жртва ове „елите“!

Ево шта на почетку каже сам аутор о мотивима настанка ове књиге: „Разлози настанка ове књиге есеја су дубљи, унутрашњи мотиви. Нека врста духовне жеђи и потребе да се о делу и личности Милоша Црњанског исказе бар део нечега што је у сложеном мозаику о његовој стваралачкој и личној судбини, мислим, недостајало.“ Овде треба обратити пажњу на болност коју носи реч „део“. У некој другој култури, оваквим делом би одавно био заокупљен један институт, за почетак. Сви ми који пишемо о Милошу унапред смо помирили са тим да наш учинак, учинак појединца, може бити само додавање једног камичка на том полупразном мозаику. (...) „Моја лична наклоност, и моја лична захвалност, према човеку и ствараоцу које је био и пријатељ моје породице.“ Важно је да читалац разуме да ово нипошто није некаква сентиментална породична повест. Меланхолични тон који морамо запазити у живо осликаним сусретима двеју београдских породица далеко превазилази ганутош породичним албумом и износи пуну драму Србије, Београда, једног непатвореног грађанства кога више нема. „Културе која је, на срамоту наше стварности, већ, скоро, искорењена. Слутња Црњанског колико је та култура рањива и угрозива (...)“

Када је реч о поети *Ламентата*, *Чарнојевића*, *Ембахада*, слободно можемо рећи да је он у земљи на чијем је језику писао доживео ону срамну кружницу испевану Елиотовим стихом: „У мом почетку је мој крај.“ Не постоји могућност да залутате у штиву ако почнете да га читате од последњег есеја, *Црњански данас*. По мом осећању, Магарашевић у том тексту с пуним правом допушта се да драматика, тачније, трагика судбине овога писца, који је силом прилика постао јунак једног упечатљивог штива о односу заједнице спрам вредности, исказе у пуној мери. Шта се дешава у времену садашњем? Дешава се то да је Милош Црњански и даље не дочитан писац! Да, како каже Магарашевић, није довољно схваћен, остао је полупрочитан, па тако није ни препознат, уважен. Књижевне награде пљуште на све стране, не зна им се број, појединци имају једнак број награда и књига, ако не и више награда. Кићење нам иде од руке. Стога међу златним писаљкама, бокалима, алкама, постоји и Награда „Милош Црњански“. Неко се потрудио да броји до четири стотине, после се, природно, уморио. Сувишно је питање – има ли функционално писмена Србија толико писаца? Вечно је питање – ко се овде и како награђује. Или није питање?

Користећи нешто што бисмо само условно могли назвати књижевношћу као трамболину, забрињавајући број појединаца се виноу у врх пирамиде овога друштва. И шта тамо раде? Баве се називи политиком, грабежом позиција, згртањем читавог оног „намештаја“ који редовно следи уз привилегије. Црњански их опомиње да неће боље писати када за то добију стан, али залуд.

Све је мање часних људи који истрајавају у књижевности и књижевној критици, па тако Магарашевић одаје дужну пажњу, често се у књизи консултујући са тим скромним скупом умова попут Исидоре Секулић, Николе Милошевића, Мила Ломпара, Новице Петковића, Предрага Палавестре, Гојка Тешића и још неколицином преданих истраживача Милошеве заоставштине. Објашњавајући најновије појачано интересовање за Црњанског, Магарашевић констатује да нам оно говори више ствари: „Најпре то да је Црњански писац кога неколико генерација критичара (М. Богдановић, М. Ристић, Р. Константиновић, П. Џацић, Б. Ћосић) ни изблиза нису добро и његовом делу целисходно прочитали. Ни целовито. На ту нецеловитост приступа надовезаће се и омразе праћене grubим полемикама.“

Немогуће је и непотребно препричати целу књигу коју при том најискреније препоручујемо за читање. Стога ћемо радије заинтригирати читаоца дајући тек неколике назнаке о томе шта га чека у врсној прози *Трагом Црњанског*. Најпре, сусрет ин виво са писцем, опаске попут оне о његовом лицу на којем доминира „знак немалаксале воље“. Кућне посете, пријатељски разговори породица Магарашевић и Црњански у којима су личне теме најјачане немоћном забринутошћу услед пропадања грађанске класе за коју М. Магарашевић на једном месту примећује, зарад оних који нису имали срећу да упознају тај Београд и ту Србију којих више нема, да ти људи нису били никакви снобови, већ пре свега просвећени појединци који су, насупрот данашњем ударању о прса и качењу којекаквих сувенира на груди, у тишини радили за добробит своје отаџбине сматрајући то нечим најнормалнијим, како би и требало да буде. Прича о лифту одигнута на ниво „свеказујуће метафоре“ и остале сјајне прозе из овог првог дела књиге допуњене су ретким фотографијама, као и факсимилима Милошевог рукописа. Најчешће су то посвете на књигама које је поклањао „младом поети“ и његовим родитељима. За данашње време тако ретка, непатворена топлина ољуђених односа снажно зрачи из ових записа.

Други део књиге отвара есеј *Црњански о Београду* и ту читалац улази у суморно поље најгорих предвиђања о варваризацији овога народа у којима песник, нажалост, не прави грешку. *Ламент над Београдом* није никаква жалопојка, мада су га и неки „стручњаци“ тако читали. Та поема примарно слави вољени град, град који Милош доживљава као биће. Испевајући апотеозу града са којим се видно идентификује – града страдалника који уме да одолева – „Црњански далековидо слуги будуће духовно и цивилизацијско успоравање и заостајање Београда.“ Магарашевић указује на равнотежу између тог отвореног обожавања и слугуће о граду „који ће за њега постати изгубљени сан, завејан најпре снегом“ (путописни есеј *Београд у снегу*), „метафором зиме, а затим двадесет петогодишњом туђином изгнанства и онда, у повратништву, збрком неразумевања једног новодошлог полусвета.“

Нека читалац открије сам специфичност и сложеност Милошевог одисејства. Снагу тог његовог *Лутам*. Нека сазна из

прве руке на шта су личиле предратне нам ембахаве, па би добро било да то упореди са нашим данашњим изасланством. Нека ужива у језгровитим и непобитним реченицама Исидоре Секулић, као и у по први пут датом комплетном увиду у досадашња тумачења чувене запете. Јер, када дође до есеја *Милош Црњански у АНТОЛОГИЈИ Миодрага Павловића*, остаје му само да се, благо речено, растужи над чињеницом како се сами песници односе према песницима и да схвати зашто је, тако жив и „нема-лаквале воље“ Црњански умро згађен.

Као и увек, Магарашевић расветљава читав случај хируршки прецизно и са подразумевајућим интелектуалним поштењем. У првом издању *Антологије* (1964) нема *Стражилова*.

„Ту није било места за *Стражилово* – рече ми Црњански, не скривајући незадовољство у гласу.“

Павловић у свом Предговору налази за сходно да напише и следеће: „(...) његове жалопојке као да су биле гласније од његових патњи. (...) Његов изванредни слух омогућује му да ствара кантилене које се воле као шансоне (...)“ Морамо да се запитамо: да ли је Миодраг Павловић уистину мислио ово што је написао? Магарашевић ће дозволити могућност сучељавања два опречна песничка сензибилитета. Могуће. Али када отворимо осмо издање ове антологије, из 1988, наићи ћемо на знатно оскуднији предговор у којем о Црњанском – не пише ништа!

Ишлазиле су Милошеве књиге без потписаних уредника, иако се врло добро знало ко су, у том тренутку, на пример уредници Нолита, а међу њима је било знаменитих песника! Говорило се о његовом заносу – том тако неодређеном појму ако није поткрепљен ваљаном аргументацијом, док је до дана данашњег прећутана његова завичајност. Ова, између осталог, и узбудљива књига имплиците све време (п)оставља питање: због чега је дело Милоша Црњанског, па тако и сам писац, прошло и пролази тако како пролази, зашто не доживљава адекватно књижевно вредновање, коме ту и шта и дан-данас смета и шта је (све) имао на уму песник из чијег искуства је настао стих који је у времену данашњем можда и актуелнији него онда када је Милош утврдио: „У завичају се родила жудња, / не у туђини“?